

Neoliberal Dönemde Medyanın Dönüşümü ve Gerbner’i Yeniden Düşünmek

Transformation of Media in Neoliberal Era and Rethinking Gerbner

Ünsal ÇİĞ*

Öz

Neoliberal evrede medyada yaşanan dönüşümler, demokrasilerde yaşanan dönüşümle yakından ilişkilidir. David Harvey’nin “zapt/mülksüzleştirme yoluyla birikim” olarak kavramsallaştırdığı neoliberal dönemin sermaye birikim pratikleri, medya endüstrilerinin ekonomi-politiğine ve medya teorilerine neoliberal dönüşümün çerçevesinden yeniden bakmayı gerekli kılmaktadır. Zapt/mülksüzleştirme yoluyla birikim, şiddetin neoliberal dönemde sermaye birikim pratiklerinin ve kâr maksimizasyonunun yapısal bir parçası olduğunu netleştirmektedir. Medya ve şiddet ilişkisini ele alan önemli kuramlardan biri George Gerbner’in “ekme teorisi”dir. Ekme teorisi ile Gerbner, televizyonun başat hikaye anlatıcısı olarak, dünyayla kurduğumuz ilişkiye etkilerini tartışmaktaydı. Geleneksel medyanın bir teorisi olan ekme teorisinin mutlu şiddet, acımasız dünya sendromu ve ikinci derece etkiler gibi bazı kavramları, bu makalede ekonomi-politik bir bağlama oturtularak tartışılacaktır. Bu ekonomi-politik bağlam, neoliberalizmi sadece ekonomik bir teori olarak değil, politik bir teori olarak da gören Harvey, Foucault, Dardot ve Laval gibi düşünürler ile Gerbner’in teorisi ve kavramları arasında ilişki kurularak ele alınacaktır. Bu kavramların küresel, finansal ve dijital medya çağında bugün nasıl tartışılabileceği üzerine yeniden düşünülecektir. Gerbner’in kavramlarını ekonomi-politik bir bağlamda okumak, günümüzde (ister neoliberalizmin bir krizi, istersek onun varabileceği olağan bir durak olarak okuyalım) demokrasilerdeki değişim ile birlikte ele alınması gereken ana akım medyada yaşanan dönüşümü anlamak adına son derece önemli bir kavrayış sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zapt/mülksüzleştirme Yoluyla Birikim, Acımasız Dünya Sendromu, Mutlu Şiddet, George Gerbner, Neoliberalizm.

Abstract

The transformations of the media in the neoliberal era are closely related to the transformations of democracies. Practices of capital accumulation in the neoliberal era which David Harvey identifies as

* Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Mersin, Türkiye, unsalcig@mersin.edu.tr.

“accumulation by dispossession” necessitate to reevaluate the political-economy of media industries and media theories within the frame of neoliberal transformation. The notion of accumulation by dispossession clarifies that violence has become a structural element of capital accumulation and profit maximization processes in the neoliberal era. George Gerbner’s “cultivation theory” is one of the prominent theories on the relation between the media and violence. Gerbner, with his cultivation theory, discusses the effects of television as a storyteller on the relationship between individuals and the world. Cultivation theory, which is a theory about conventional media and its concepts such as happy violence, mean world syndrome and second order effects will be discussed within the context of political economy. This economic-political context will be discussed by juxtaposing the theories of Harvey, Foucault, Dardot and Laval – who consider neoliberalizm not only as an economic theory but also as a political one – with Gerbner’s theory and concepts. It will be reconsidered how to discuss these concepts in the era of contemporary global, financial and digital media. A reflection on Gerbner’s concepts in a economic-political context offers a crucial insight to understand the transformation in the mainstream media that needs to be addressed with the change in democracy today.

Keywords: Accumulation by Dispossession, Mean World Syndrome, Happy Violence, George Gerbner, Neoliberalism.

Giriş

Günümüzde dünyanın içinden geçmekte olduğu politik çalkantılar ile teknolojiye yaşanan değişimler, neoliberal kapitalizmin içinden geçmekte olduğu evre ile yakından ilişkilidir. Birçok düşünür tarafından radikal bir değişimin eşiği, büyük bir altüst oluş olarak tanımlanan bu evre, medya açısından da dönüşümlere ve altüst oluşlara gebe dir. Son elli yıl içinde medya sistemleri, gerek ekonomi-politik gerekse teknolojik açıdan büyük bir dönüşüm geçirmiş, 21. yüzyılın başında bu dönüşüm, internet ve küreselleşmeyi de içine alarak hızlanmıştır. Bugün medyanın finansallaşan ve holdingleşen yapısına, küresel sermayeye eklenme, dijitalleşme, prekarizasyon (emeğin esnekleşmesi, güvencesizleşmesi süreci) ve robot teknolojilerinin yaygınlaşması eşlik etmektedir. Bu nedenle medyada yaşanan dönüşümleri kavrayabilmek ve sonuçlarını öngörebilmek için neoliberal kapitalizmin sermaye birikim sürecini ve bu sürecin medyadaki işleyişini tartışmak acil ve önemlidir. David Harvey’nin (2003, 2004, 2005, 2007) “zapt/mülksüzleştirme yoluyla birikim”¹ (*accumulation by dispossession*) olarak kavramsallaştırdığı neoliberal dönemin sermaye birikim pratikleri, medya sermayesinin küreselleşmesi, finansallaşması ve holdingleşmesi ile başlayan süreç açısından da tartışmayı acil kılmaktadır. Bu kavramsallaştırmayla neoliberal döneme özgü farkları tartışmaya açan Harvey’nin (2007) de gösterdiği gibi, şiddet kâr maksimizasyonu sürecinin yapısal bir parçasına dönüşmüştür (s. 35). Küresel piyasaya eklenilen ülkelerde

1 David Harvey’nin *accumulation by dispossession* kavramı, birçok kaynaktan “mülksüzleştirme yoluyla birikim” olarak Türkçeye çevrilmiştir. Mülksüzleştirme özellikle toprak rantı veya kamusal varlıkların özelleştirilmesi yoluyla sağlanan birikimi anlatmak için çok uygun bir kavramdır. Basitçe ifade edersek, neoliberalizme kadar sermaye dolaşımının biçimsel olarak dışında kalan alanların (eğitim, sağlık, vs.) da sermayenin dolaşımına dahil edilmesini anlatmaktadır. Ancak örneğin, gündelik çevrimiçi faaliyetin sermaye dolaşımına dahil edilmesini Türkçede mülksüzleştirmeden daha çok “zapt etme” veya “gasp etme” kavramları karşılamaktadır. Bu nedenle, kavramı Türkçeye “zapt yoluyla birikim” olarak çevirmeyi tercih ettik.

şiddet örüntüsünün sıradanlaşması (Berdayes ve Murphy, 2016) ve medyanın da bu sürecin doğallaştırıcısı olması (Ekman, 2014) neoliberal dönemde medya ve şiddet arasındaki ilişkiyi tartışan kuram ve araştırmalara tekrar bakmayı ve onları güncelleyerek yeni teorik ve pratik araştırmalara ulaşmayı acil kılmaktadır. Medya ve şiddet ilişkisini ele alan önemli kuramlardan biri, George Gerbner'in "ekme teorisi"dir (*cultivation theory*).

George Gerbner'in Annenberg İletişim Okulu'nda 1960'ların ortasında başlattıkları kültürel göstergeler araştırmasının verilerinden yola çıkarak geliştirdiği ekme teorisi, iletişim çalışmaları alanında günümüze dek önemini koruyagelmiştir. Lewis'e göre "medya etki okulunun reformcu kanadı" olarak nitelenebilecek Gerbner ve arkadaşlarının kültüre eleştirel yaklaşımları, ekme teorisini "Frankfurt Okulu'nun bir tür ampirik biçimi olarak anlamlandırma olasılığını" da ortaya çıkarmaktadır (aktaran Erdoğan, 1998, s. 149). Kültürel Göstergeler Projesi, televizyonu merkeze alan bir araştırmadır. Proje kapsamında televizyon programları örnekleri kaydedilmekte ve kaydedilen programlara içerik analizi yapılarak televizyon dünyasının temel karakteristikleri belirlenmektedir. Bu karakteristikler, televizyon izleyicilerine ekme istediği değerleri/görüşleri/korkuları işaret eder ve buradan hareketle, alan araştırmasında sorulacak sorular belirlenir. Bu anlamda ekme teorisi, televizyonun izleyicilerin düşünceleri üzerindeki etkisini somutlaştırmaktadır. Bu teoriyi bugün yeniden tartışırken üzerinde durmamız gereken ilk nokta, geleneksel medyanın bir parçası olarak televizyonu merkeze alan bir teorinin dijital çağda, özellikle de sosyal medya çağında, hâlâ güncelliğini koruyup korumadığıdır.

Ancak neoliberal dönemde geleneksel medyada ortaya çıkan yeni eğilimler ve sosyal medyanın endüstriyel/askeri gözetim bloğunun bir parçası haline gelmesi sonucunda, çağı özgürlükler çağı olarak kutsayan iyimser teorilerin çoğunun geçerliliğini yitirdiği açıktır. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün (RSF) son iki yılda yayınladığı Basın Özgürlüğü Endeksleri (2016, 2017), küresel olarak basın özgürlüğünün gerilediğini ve basına yönelik saldırı ve baskıların arttığını ortaya koymaktadır. Medyanın birkaç uluslararası holdingin elinde toplanması, sermaye birikim modeli ile uyumlu biçimde haber alma hakkının da zapt edilmesi, medya organlarının sayısı artsa bile, içeriklerin tek tipleşmesi, hatta Macaristan, Türkiye, Hindistan gibi örneklerde aynı başlık ve kelimelerle haberlerin çıkması, gazetecilerin medya patronları ve iktidarların baskısı ile her geçen gün özgürlüklerini yitirmesi, artık sadece birkaç ülkede görünen problemler olmaktan çıkmıştır.

Macaristan devlet televizyonunda çalışan gazetecilerin Nisan seçimlerinden sonra The Guardian'a verdiği röportajda söyledikleri, geleneksel medyanın hala hafife alınmayacak kadar etkili olabildiğini hepimize hatırlatmaktadır. İnsanları ne kadar etkileyebildiklerinin farkına vardığında çok kötü hissettiğini söyleyen bir gazeteci, seçimlerin öncesinde birçok arkadaşının kendilerini kimsenin izlemediği düşüncesiyle kendilerini avuttuğunu, ancak gerçekte ne kadar önemli olduklarının ortaya çıktığını itiraf etmiştir (Nolan ve Walker, 2018). Tüm bu eğilimlere internetin de birçok ülkede kontrol altına alınma eğilimi eklendiğinde, bugün sermaye birikim modelini, yani ekonomi-politiği tartışmadan hiçbir yere varamayacağımız açıktır. Bugün birçok ülkede basın üzerindeki devlet kontrolü, özelleştirilmiş bir medya sektörünün iktidara yakın ve enerji, inşaat, finans gibi birçok farklı alanda yatırımı olan ve iktidara yakın holding patronlarının gazete ve televizyonları satın alması yoluyla sağlanmaktadır. Üstelik eskiden

Asya tipi medya sistemlerinin sorunu olarak görülen devlet kontrolü bugün, Macaristan veya Polonya gibi Avrupa ülkelerinde de görülmektedir. Bu açıdan Harvey'nin zapt yolu ile birikim olarak adlandırdığı sermaye birikim stratejisinin medya teorileri için önemi de netleşmektedir. Harvey (2007), zapt yolu ile birikimin bileşenlerinden birinin devlet aracılığı ile yeniden dağıtım olduğunu vurgulamaktadır (s. 38-39). Devlet, neoliberal evrede servetin yeniden dağıtılması sürecinin baş aktörü ve belirleyeni olduğunda, iktidarların medya patronları üzerindeki etkisi ve bugünkü eğilim de büyük oranda açıklanabilmektedir. Bu evrede sosyal medya şirketlerinin sermaye birikim modellerine yakından bakıldığında, sorunun boyutları daha da büyümektedir. Dolayısıyla, bu eğilimleri doğru biçimde anlayabilmek ve basın özgürlüğü/demokrasi ilişkisini yeniden tartışabilmek için, sosyal medya ve geleneksel medyayı ekonomi-politik açıdan tartışan bütünlüyci bir bakışa ihtiyaç vardır.

Bugün sosyal medya çağının iletişimsel evresini yaşamakta olduğumuz bir gerçektir. Buna karşın televizyon, geleneksel medya olarak adlandırılan büyük oranda tek yönlü, endüstriyel ve kitlesel iletişim çağının iletişim araç ve biçimlerinden bir tanesiydi. Ancak her yeni iletişim çağı, önceki teknolojiyi tamamen ortadan kaldırmadığı gibi, eski teknoloji ve iletişim evreleriyle melezlenerek yeni biçimleri ortaya çıkarmaktadır. Üstelik kanımızca Gerbner'in teorisini bugün de güncel ve önemli kılan en önemli kısım, Gerbner ve arkadaşlarının (Shanahan ve Morgan, 1999) televizyon tanımlarıdır. Ekme teorisinde televizyon, merkezileşmiş bir hikaye anlatma sistemi olarak ele alınmıştır (s. 13). Bu tanımlama, bugünün iletişim teknoloji ve yeni biçimleri açısından da geçerli ve günceldir. Sosyal medya çağında merkezi hikaye anlatma sistemlerinde çatlaklar açabileceğimiz yeni, etkileşimli platformlara sahip olduğumuz söylenebilir. Ve dijital çağda hikayelerin artık merkezi/kitlesel biçimde anlatılmadığı; aksine parçalanmış kamulara hitap eden niş hikayelerin anlatıldığı söylenebilir. Ancak makalede ayrıntılı biçimde de tartışacağımız üzere, neoliberal dönemin alamet-i farikası, kitlesel/merkezi hikayeler, söylemler ve düzenekler (dispozitifler) aracılığıyla hegemonik hale gelen ve Dardot ve Laval'ın (2012) "neoliberal akıl" olarak adlandırdığı düşünme ve var olma/özyönetim(self-governmentality)/kendini kurmayı yaygınlaştırmasıdır (s. 197-217, 361-409). Sosyal gerçekliği algılama biçimlerimize odaklanan ekme teorisinin bazı kavram, yöntem ve tartışmaları bu nedenle tekrar tartışılmayı ve yenilenmeyi hak etmektedir.

Başta da belirttiğimiz gibi, çağdaş kapitalizmin sermaye birikim sürecine içkin olan şiddet örüntülerinin doğallaştırılması ve görünmez kılınması açısından medya çok önemli bir role sahiptir. Holdingleşen, küreselleşen ve finansallaşan medya sermayesi dolayısıyla medya, sadece zapt yoluyla birikim sürecinin ortaya çıkardığı şiddet biçimlerini doğallaştırmakla kalmaz, aynı zamanda bu sürecin faili haline de gelir. Dolayısıyla medya ve şiddet arasındaki ilişkiyi günümüzde tartışmak için ekonomi-politik bir bağlamdan yola çıkmak gerekmektedir. Geleneksel medyanın bir teorisi olan ekme teorisinin mutlu şiddet, acımasız dünya sendromu (*mean world syndrome*) ve ikinci derece etkiler (*second-order effects*) gibi bazı kavramlarını, ekonomi-politik bir bağlama oturarak tartışacağız. Ayrıca dijitalleşen medya ortamında bu teorinin hangi kısımlarının yeni araştırma veya kuramlar için hâlâ önemli olduğuna dair bir çerçeve çizeceğiz. Ancak burada, tartışmayı ağırlıklı olarak neoliberal küresel piyasanın ortaya çıkardığı şiddet örüntüleri ve

geleneksel/yeni medya ortamlarının buradaki rolü bağlamında ele alacağız. Salt bir (geleneksel) medya teorisi olan ekme teorisi ile Gerbner'in aşırı sağa ve faşizme kayma yönündeki uyarılarını, neoliberalizmi liberalizmin sonu olarak ele alan Dardot ve Laval, Harvey ve neo-Foucaultcu yaklaşımlarla beraber tartışmak, disiplinlerarası bir bağlamda yeni medyayı da içine alacak bir tartışmaya kapı açabilir. Aşağıdaki ilk bölümde kısaca neoliberal kapitalizmin sermaye birikim süreci ve bu süreçte medyanın rolü tartışıldıktan sonra ikinci bölümde ekme teorisi güncel bir bağlamda yeni medya ortamıyla ilişkisi açısından ele alınacaktır. Burada amacımız, ekonomi-politik ve teknolojik gelişmelerin ışığında ekme teorisini merkeze alan teorik ve pratik araştırmalar açısından yeni tartışmalar başlatabilmektir.

Neoliberal Dönemde Medyanın Dönüşümü ve Zapt/Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim

Neoliberal dönemde medya endüstrisi, her ülkede farklı bir yapıya ve farklı demokrasi deneyimlerine sahip olmasına rağmen belli bazı benzer eğilimlere sahiptir. 1980'ler ve 1990'larda, hatta 2000'lerin başında bile, tarihin içinden geçtiği aşamayı karakterize eden üç temel eğilim, küreselleşme, teknolojik devrim ve demokratikleşme olarak anılıyordu. Her üç eğilim için de medya, çok temel bir rol oynamaktaydı (McChesney, 2001, s. 1). Ancak demokratikleşmeye yapılan vurgu, 2000'lerin başından itibaren yerini çok daha karamsar görüşlere bırakmaya başladı. Öyle ki, kapitalizmin artık demokrasi ile ayrılmaz bir ikili olduğu iddiasıyla tarihin çatışmasız bir evreye girdiğini ve tarihin sonunu ilan eden Francis Fukuyama bile, bu tezini tekrar gözden geçirmek zorunda kalmıştır (Fukuyama, 2013). Eski hegemonyalar sarsılırken çatışma ve paylaşım savaşlarının dünya çapında arttığı, demokratik değerlerin de her geçen gün daha fazla yitirildiği günümüzü, iki dünya savaşı arasındaki evreye benzeten veya yeni bir dünya savaşının yakın olduğunu tartışan düşünür ve tarihçiler de bulunmaktadır.² Neoliberal kapitalizmin 2001 sonrası girdiği bu evreye, Georg Fülberth (2011), isabetli öngörüsüyle, *polizentrik* kapitalizm ve (sorunlu) ABD hegemonyası adını vermiştir. Bu bağlamda 2001 yılından başlayarak görülen yeni olgular; enerji kaynaklarına yönelik sürekli çatışmalar, kapitalizm içi hegemonya çatışmaları, yeni kapitalist toplumların büyüyen önemi ve finans, mal ve işgücü pazarlarının birbirinden kopuk yapılarının yerleşik hale gelmesi olarak ortaya çıkar. Fülberth'e göre bu dört olgu, neoliberal dönemde varlıklarını sürdürmeye devam ederse, toplumsal eşitsizliğin derinleştiği, gelir dağılımından kaynaklanan çatışmaların keskinleştiği ve teknolojinin aynı kaldığı veya toptan değiştiği yeni bir gelişme, yani tanıdığımız kapitalizmin sonu kaçınılmaz olacaktır (s. 288-296). Neoliberal kapitalizmin bugün içinden geçtiği evre Fülberth'in öngörülerini büyük oranda doğrulamış görünmektedir.

Neoliberal evrenin başlarında vaat edilen demokratik altın çağ, yerini demokrasinin dünya çapındaki büyük gerilemesine ve artan eşitsizlik ve çatışmalara bırakırken, medya sistemleri de büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Daha önce büyük oranda ulusal olan medya sistemleri, bugün yerini küresel-ticari medya piyasasına bırakmıştır. McChesney'e (2001) göre, bu küresel

2 Bkz. Traverso (2013), Hobsbawm (2008), Fülberth (2011), Wallerstein, Collins, Mann, Derlugian ve Calhoun (2014), Keleşoğlu (2018, 13 Nisan).

oligopolün birbiriyle ilişkili iki belirgin özelliği vardır. İlki, başlangıçta neredeyse hepsi Amerikan kökenli olan başat şirketlerin dünya çapında müthiş bir hızla yayılmasıdır. Burada temel amaç, Amerikan piyasası yeterince gelişmiş olduğu ve sadece belli oranlarda büyümeye izin verdiği için, ülke dışındaki büyüme potansiyelini sermayeye çevirmektir. İkincisi ise, yakınsama ve birleşmelerin çağın temel belirleyeni haline gelmesidir. Kısaca, küresel medya piyasası, müthiş bir yoğunlaşma ve tekelleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bütün bunların sebebi konusundaki geleneksel açıklama teknolojinin gelişmesidir, ancak medyadaki yapısal dönüşümün esas itici gücü, neoliberal kuralsızlaştırma (deregülasyon) için de bir basınç oluşturan kapitalizmin devamlı kâr maksimizasyonu arayışı olmuştur. Bunun medya sistemleri açısından anlamı, ticari sömürünün ve yoğunlaşmış medya sahipliğinin önündeki engellerin gevşetilmesi veya tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Sistemin mantığı, şirketlerin riski azaltıp kâr etme fırsatlarını artırmak için çok çeşitli alanlara yatırım yaparak büyümeleridir. Rakipleri tarafından asla yenilmemeleri için de dünyanın dört bir yanına yayılmaları gerekmektedir (s. 2-3).

Küresel medya endüstrisi, tıpkı diğer neoliberal piyasalarda olduğu gibi, sadece kısmi olarak rekabetçidir. Hatta belli açılardan rekabetçi piyasadan çok daha fazlasıyla bir karteli andırmaktadır. Bunun etkileri McChesney'nin (2001) vurguladığı gibi, sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamıştır. Medya devleri, aynı zamanda ulusal, bölgesel ya da küresel düzlemde etkili politik lobicilerdir (s. 4). Küresel medya endüstrisi, serbest piyasanın veya doğal kanunların sonucunda değil; neoliberal sistemi mümkün kılan bir dizi devlet politikası sonucunda ortaya çıkmıştır. Medyanın yapısal dönüşümünün ortaya koyduğu manzara, Türkiye'de havuz medyası örneğinde ya da İngiltere'de yaşanan "Telekulak Skandalı" sonrasında yürütülen Leveson soruşturmalarıyla ortaya çıkan politikacılar, hükümet yetkilileri ve Rupert Murdoch arasındaki ilişkilerde görülebilmektedir. Kısaca neoliberal dönüşüm, iddia edildiği üzere devletin küçüldüğü bir piyasa sistemi değil, devlet ile piyasanın kâr maksimizasyonu amacıyla bütünleştiği bir sistem inşa etmektedir. Neoliberalizm, Loic Wacquant ve Aksu Akçaoğlu'nun (2014) da vurguladığı gibi, sadece ekonomik değil, aynı zamanda politik bir teoridir ve hatta bir devlet biçimidir (s. 68-70). Bu kadar az sayıda ve devasa şirketin ellerinde bu derece yoğunlaşmış bir medya sistemi, demokratik teori içindeki özgür basın kavramına her anlamda aykırıdır. Demokratik bir yönetim ve denetleme için geliştirilmiş en önemli araçlardan olan gazetecilik, var olan ve her geçen gün büyüyen eşitsizlikten yararlanan ve temel çıkarları statükoyu korumakta yatan kişiler tarafından kontrol edilecektir. McChesney'nin (2001) öngördüğü gibi, gazeteciliğin profesyonel özerkliğine saldırı, medya ve iletişim sistemlerinin neoliberal dönüşümünün basitçe daha geniş bir parçasıdır. Neoliberal proje için küresel ticari medya sistemi çok kullanışlı ve önemli bir araçtır, çünkü polis devleti olmadan (ihtiyaç duyulmadıkça elbet) ve büyük direnişlerle karşılaşmadan sermayenin egemenliğinin devamını (veya Harvey'nin vurguladığı gibi, sınıf iktidarının onarımı ve egemenliğini) sağlamak için sahte bir politik kültür üretmenin en önemli aracıdır (s. 5). Bugün popülist sağ siyasetçilerin ve iktidarların gazetecilere ve gazeteciliğe yönelik saldırıları ile Amerika'da ağ tarafsızlığını ortadan kaldırmaya yönelik yasa hazırlıkları gibi interneti de kontrol altına almaya yönelik örnekler, Fülberth'in (2011) bildiğimiz kapitalizmin sonu öngörüsünün gerçekleşmekte olduğunu göstermektedir (s. 297-305). Bu da, medya sistemlerinin yapısal

dönüşümünün aynı zamanda sistemin yapısal dönüşümü ile ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Yani bugün küresel ticari medya sistemi içinde yapılan gazetecilik veya internetin sağladığı bilgi paylaşım imkanları bile, iktidarlar için rahatsız edici olabilmektedir.

Küresel neoliberal sistemin bugün ulaştığı sermaye ve güç yoğunlaşması ile tetiklediği coğrafi, bölgesel veya uluslar içindeki eşitsizlik, asgari demokratik koşulları bile kaldıramayacak boyutlara ulaşmaktadır. Bu durum bildiğimiz anlamda kapitalizmin sonu olduğu gibi, bildiğimiz medyanın da sonu demektir. 2016 Oscar'larında *Spotlight* (Tom McCarthy, 2015); 2018 Oscar'larında ise *The Post* (Steven Spielberg, 2017) filmlerinin Akademi tarafından görmezden gelinememesinin altında yatan da bugün medyanın dönüşümünün, bildiğimiz gazeteciliğin sonunu getirmekte olmasıdır. Her iki film de klasik anlamda birer gazetecilik filmi oldukları gibi, aynı zamanda tam da bugün kaybettiklerimize veya (kimi ülkeler için) kaybetmeye başladıklarımıza dairdir de. Bugün gerçekleşmekte olan dönüşümü anlayabilmek ve sonuçlarını öngörebilmek için sermaye birikiminin neoliberal dönemdeki biçimlerine yakından bakmak gerekmektedir. Böyle bir yakın bakış, özellikle neoliberal dönemde sermayenin küreselleşmek için ihtiyaç duyduğu dönüşümlerin boyutu göz önüne alındığında, medyanın dönüşümünü anlamak için de elzemdir.³ Harvey'nin zapt/mülksüzleştirme yoluyla birikim olarak kavramsallaştırdığı birikim stratejileri, medya endüstrisinin dönüşümünü ve ona eşlik eden şiddet örüntülerini de açığa çıkarmaktadır. Bu da, Gerbner'in araştırması sonucunda ulaştığı kavramları yeni bir bakışla tartışmak için bize önemli bir zemin sağlamaktadır.

Zapt/Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim

Sermayenin birikim ve dolaşım süreçleri, neoliberal evrede dönüşmekte olan medya sistemlerini anlayabilmek için çok önemli veriler sağlamaktadır. Özellikle bu süreçlere içkin şiddet ve devletlerin rolü, içinden geçmekte olduğumuz evrede yaşadığımız altüst oluşu anlayabilmek için temel önemdedir. Neoliberal evrede metalaşmaya açılan tüm alanlarda görülen şiddet pratikleri ve bu süreçte devletin oynadığı rolü açıklayan önemli kavramsallaştırmalardan biri, Harvey'nin zapt/mülksüzleştirme yoluyla birikim kavramıdır. Harvey'ye (2007) göre neoliberalizm, iddia edilen aksine, ekonomik üretkenlik veya performansı artırmakta başarısız olmuştur (s. 34). Ancak neoliberalizmin asıl başarısı, servetin yeniden dağıtılması aşamasında üst sınıflar ve güçlü ülkeler lehine önemli bir avantaj yaratmasıdır.

İşte bu süreci açıklayabilmek için kavramsallaştırdığı zapt yolu ile birikim ile Harvey, Marx'ın ilk/ilkel birikim (*original/primitive accumulation/ursprüngliche Akkumulation*) olarak adlandırdığı birikim pratiklerinin devamlı bir karakter kazanması ve neoliberal dönemde artarak devam etmesini kastetmektedir. Giovanni Arrighi, Nicole Aschoff ve Ben Scully'nin (2010) de belirttiği üzere, zapt yoluyla birikim büyük oranda ilkel birikimin eş anlamlısı olarak görülebilir. Her iki kavramın içerdiği ve farklı tarihsel dönemlerde izini sürdüğü süreçler birbirine benzemektedir: Toprağın metalaştırılması ve özelleştirilmesi sonucunda köylü nüfusun

3 Daha ayrıntılı bir tartışma için bakınız Manfred Knoche (2015): The media industry's structural transformation in capitalism and the role of the state: Media economics in the age of digital communications. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique.*, 14(1), 18-47.

zorla sürülmesi; çeşitli (kollektif, müşterek, devlet/kamu) mülkiyet haklarının ayrıcalıklı özel mülkiyet haklarına dönüştürülmesi; emek gücünün metalaştırılması ve üretim ve tüketimin alternatif ve yerli biçimlerinin yok edilmesi; varlıkların tahsisinin kolonyal, neo-kolonyal ve emperyal süreçleri; özellikle toprağın, değişim ve vergilendirilmesinin parasallaştırılması gibi. İlkel birikimi yeniden kavramsallaştırarak Harvey, bu sürecin devamlı karakterine ve neoliberal dönem de dahil, yağmacı pratiklerin sermaye birikimi sürecinde sürekli geri dönen bir karakter taşıdığına vurgu yapmaktadır (s. 411).

Kapital'in ilk cildinde Marx (2013), ekonomi-politikte de ele alınan sermaye birikiminin ilk aşamasını diyalektik ve tarihsel bir zemine oturturken, ekonomi politiğin ilk birikime yaklaşımını teolojideki ilk günah metaforu ile somutlaştırır: "Teolojinin ilk günah efsanesi, bize, kuşkusuz, insanın ekmeğini alınının teriyle kazanmaya nasıl mahkûm edildiğini anlatır; ekonomik ilk günah tarihi ise, buna ihtiyaç duymayan insanların nasıl olup da var olabildiklerini açıklar" (s. 686). İlkel birikim pratikleri, feodal düzen içindeki üreticileri ücretli emeğe dönüştüren kan ve şiddetle örülü bir süreçte ortaya çıkmıştır. Bu tarihsel süreç bir yandan özgürleştiricidir, çünkü toprak emekçilerini feodalitedeki serflikten, vassal ve senyörlere olan bağımlılıklarından veya loncaların bağlarından özgürleştirmektedir. Diğer yandan, feodaliteden kapitalizme evrilmekte olan tarihsel süreçte ilkel birikim pratikleri, sahip oldukları üretim araçları ile feodal düzenlemelerin sağladığı bütün güvenceleri ellerinden almaktadır. Bu süreç, sermaye ve sermaye ile uyumlu bir üretim biçiminin tarih öncesi aşamasını oluşturduğu için Marx tarafından ilkel birikim olarak kavramsallaştırılmıştır. Aynı zamanda bu tarihsel süreç, feodalite içinde belirlemekte olan devlet aygıtının, yasallık ve mülkiyete ilişkin tanımların da kökten değiştiği bir sürece denk gelmektedir. Bu süreçte devletin ve devlet şiddetinin rolü, neoliberal dönemdeki sermaye dolaşımı ve devletin dönüşümünü tartışmak açısından da hala çok önemlidir.⁴

Glassman'ın (2006) da vurguladığı gibi, Marksizm içinde yüzyılı aşkın bir zamandan beri devam eden ilkel birikim tartışmaları, hangi politik veya teorik bağlılığa sahip olduklarından bağımsız olarak, akademisyenlerin büyük bir kısmı için çok önemli olmalıdır. Glassman'a göre, bunun en azından iki nedeni vardır. İlki, yukarıda vurguladığımız gibi, bu tartışmaların günümüzü açıklamaktaki yetkinliği/isabetidir. İlkel birikim etrafında örülen eski veya yenilenmiş tartışmaların hepsi, çağdaş dünyanın dönüşümlerini anlamak adına çok dikkat çekici olan süreç ve konulara odaklanmaktadır. Marksist analiz, ilkel birikime yönelik sadece tanımlayıcı kavram ve yorumlar değil, teorilerle desteklenmiş yorumlar da içermektedir. Bu teorik yorumlara itirazı olanlar bile, küresel kapitalist gelişimin ayrılmaz bir parçası olan dönüşümleri anlamaya katkıda bulunacak tartışmalar bulabilirler. İkinci neden, özellikle Harvey'nin de odaklandığı küresel kuzey ülkelerinde süregiden sermaye birikimi pratiklerini açıklamaya odaklanan feminist teori, politik ekoloji veya post-Marksizm içindeki güncel tartışmaların, kapitalist ekonomik süreçler içinde kapitalist toplumların karmaşıklığını ve heterojenliğini ele almakta oluşudur (s. 609). İlkel birikim tartışmaları, tam da bu nedenlerden ötürü, bugün medya üzerine çalışan akademisyenler açısından da önemlidir. Medya sistemlerindeki dönüşümü açıklayabilmek için, devletin bu süreçteki rolünü ve sürecin coğrafyadan coğrafyaya değişen karmaşık ve heterojen yapısını göz

4 Bkz. Wacquant (2016), Dardot ve Laval (2012), Foucault, (2015).

önüne almak gerekmektedir. Marx'ın prekapitalist ilişkiler kapitalist üretim biçimine evrilirken zor ve şiddet içeren mülksüzleştirme sürecini kavramsallaştırdığı ilkel birikim süreci ve bu sürece odaklanan tartışmalar, iktidar ilişkilerini, devlet gücünü ve yeni bir toplumu doğuran güçleri de ele almaktadır.

Bu süreç, Marx tarafından meta analizinde de olduğu gibi, toplumsal ilişkilerin bir dönüşümü olarak analiz edilmektedir (aktaran Glassman, 2006, s. 610). Tam bu nokta, Gerbner'in hikaye anlatımı ve kültürel rol üzerinden yürüttüğü tartışma açısından da çok önemlidir. Üretim biçimi, arzuları, yaşam biçimlerini, niyetleri yani özneliği kurmakta ve aynı öznelik tarafından da yeniden kurulmaktadır. Medyanın neoliberal dönemde geçirdiği dönüşümün karmaşıklığı ve heterojenliği, Harvey, Marx, Foucault, Dardot ve Laval ile Gerbner'in teorik açıdan tartışılabileceği düşüme, yani çağdaş üretim biçiminin, tarihsel bir çerçeveye oturtulduğunda, toplumsal ilişkiler bileşkesi olmasında yatmaktadır. Kapitalist üretim biçiminin oluşumuna ve devamına, sermayenin dolaşımı kadar bu dolaşımı mümkün kılan arzular, düzenekler (dispozitifler)⁵ veya söylemler, yani kültürel hikaye anlatımı da dahildir (Read, 2014, s. 42-49).

Mülkiyet tanımları değiştiğinde, yani metalaşma, özelleştirme, proleterleşme veya bugün farklı bağlamlarda tartışılan prekerleşme süreçleri⁶ ya da varlıkların tahsisinin kolonyal neo-kolonyal veya emperyalist süreçleri, devletin apriori varlığı ile her hayata geçtiğinde, bu sürece eşlik eden şiddet de doğallaştırılmakta, görünmez kılınmakta ve yasalaşmaktadır (Harvey, 2004, s. 74). Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*'nda (2000) ilkel birikimin yasadışı olana ve mülkiyete ilişkin tanımları dönüştürmesini de tartışmaktaydı (s. 396-398). Toprak mülkiyeti mutlak mülkiyete dönüşürken köylülerin elde ettiği, muhafaza ettiği ve hak olarak tanımlanan toprağı kullanma biçimleri yeni mülk sahipleri tarafından reddedilmekte ve hırsızlık olarak nitelenmekteydi. İlkel birikim, şiddet ile hak arasındaki geçiş noktasını oluşturmaktaydı. İlkel birikimin şiddeti, kendinin oluşturmakta olduğu yasa ve yeni toplum içinde erimektedir. Aynı zamanda şiddet dönüşmekte ve devlet şiddeti biçiminde ortaya çıkmaktadır. Feodalizme özgü şiddet biçimleri hukukun evrenselliğine tercüme edilirken ikinci bir dönüşüm de şiddetin yasanın mümkün kıldığı gündelik ilişkilerin içerisinde kaybolmasıyla yaşanmaktadır (Read, 2014, s. 52-53). Neoliberal dönemde süregiden zapt yoluyla birikim pratikleri de benzer süreçlerle devlet

5 Foucault'nun dispozitif kavramı, Revel'in (2012) sözlüğünde "düzenek" olarak çevrilir. Foucault bu kavramı, 1970'li yıllarda kullanmaya başlamıştır. Kavram, iktidar tarafından kullanılan uyruklaştırma tekniklerini, stratejilerini ve formlarını göstermektedir. Düzenek kavramı, Foucault'nun 1960'lı yılların sonuna kadar kullanmış olduğu episteme kavramının yerini almıştır. Episteme, söylemsel bir düzeneği ifade etmekteydi. Dispozitif/düzenek ise, kurumları ve pratikleri, yani söylemsel olmayan her toplumsalı içermektedir (s. 64-66).

6 Prekaryaya (*precariat*); istikrarsız, riskli, Türkçeye güvencesiz olarak çevrilebilecek "precarious" sıfatı ile proleterya (*proleteriat*) isminin birleşmesi ile oluşturulmuş yeni bir kavramdır. Prekerleşme de, tıpkı proleterleşme gibi prekaryaya dönüşme sürecini anlatmaktadır. Neoliberalizm temas ettiği ve uygulandığı her coğrafyada emek piyasasını esnetmektedir. Sonuç olarak da küreselleşmenin daha iyimsen bir söylemi benimsediği yıllarda iddia edildiği gibi sınıf ortadan kalkmamaktadır. Eşitsizlikler giderek artarken parçalı bir küresel sınıf görünümü ortaya çıkmaktadır. Standing (2014) prekaryayı yeni bir sınıf olarak tanımlamaktadır (s. 21-26). Makale, prekaryanın yeni bir sınıf mı yoksa işçi sınıfının bir parçası mı olduğu tartışmasını yürütmemektedir. Daha çok emeğin prekarize edildiği, işsizlik ve güvencesizlik tehdidi ile felç edildiği, sömürüyü içselleştirdiği süreç ve koşulları merkeze almaktadır. Marx'ın ilkel birikim sürecinin proleterleşme ile bağlantısına benzer biçimde zapt yolu ile birikim süreci ile emeğin prekarizasyonu arasında da önemli bağlantılar bulunmaktadır.

şiddetini doğallaştırmakta, meşrulaştırmakta ve gündelik ilişkiler içinde görünmez kılmaktadır. Bu süreç için, günümüzün başat hikaye anlatıcısı olan medya ve bu hikayelerle öznelliğini kurduğu kadar özneliği ile hikayeleri de kuran bireylerin bugün günlük yaşamlarının bir parçası olan sosyal medya çok önemlidir.

Zapt yoluyla birikim, günümüzde medya/iletişim sistem ve teorileri açısından da tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda kanımızca iki ana hat çok önemlidir. Bunlardan ilki, Mattias Ekman'ın (2014) haber medyasına yaptığı vurgudur: Haber medyasının finansallaşmış olan yapısı, medya içeriklerinin ideolojik unsurunu belirlemektedir (s. 99). Haber medyasının finansallaşmış yapısının neoliberal dönemde, devlet ile birlikte sermaye birikimi ve dolaşımı açısından oynadığı önemli role, Harvey (2003) de Yeni Emperyalizm'de Rupert Murdoch örneği ile değinmektedir. 1973'te yaşanan krizi aşabilmek için petrol fiyatlarının düşürülmesi gerekmiştir. Gazete baronu Rupert Murdoch'ın bütün gazetelerinin Irak'a karşı yürütülen savaşın coşkulu destekçileri arasında olması, şaşırtıcı olmadığı gibi Ekman'ın vurgusunu da doğrulamaktadır (s. 149-150). Haber endüstrisinin yanı sıra, kültür endüstrisinin de finansallaşmış yapısı benzer bir etki yaratmaktadır ki, Adorno ve Horkheimer bunu 20. yüzyılın kapitalizmi bağlamında tartışmış ve kavramsallaştırmıştı. Gerbner'in özellikle televizyonun kurgusal içerikleri ve bu içeriklerin etkileri bağlamında yaptığı kavramsallaştırmalar, aynı duruma dikkat çekmektedir. İkinci önemli hat ise, Thatcher, O'Sullivan ve Mahmoudi'nin (2016) zapt yoluyla birikim aracılığı ile veri kolonyalizmi ya da zapt yoluyla veri birikimi olarak kavramsallaştırdıkları süreçtir. İnternet kullanıcıları ve onların verilerinin zaptı yoluyla gündelik yaşam ve ilişkilerin metalaşmaya açılması, sosyal medyanın yığın veri işleme ve analiz kapasitesinin sermaye birikimini ve dolaşımını kolaylaştıran ve ileri bir boyuta taşıyan biçimde kullanılması anlamına gelmektedir (Ekman, 2014, s. 99; Thatcher, O'Sullivan ve Mahmoudi, 2016, s. 4-9).

Zapt yoluyla birikimin sosyal medyanın yığın veri işleme ve analiz kapasitesi bağlamındaki tartışma, Foucault'nun (2013, 2015) neoliberalizmi tartışırken de kullandığı düzenleyici ve biyopolitik iktidar tartışması bağlamında da çok önemlidir. Güvenlik paradigmasının tarihselliğinin neoliberalizmle beraber okunması, Gerbner'in kavramlarının bugün de tartışılabileceği zemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda da bugün yaşamakta olduğumuz aşırı sağın tüm dünyada yükselişe geçtiği aşama açısından da önemlidir. Kısaca zapt yoluyla birikim pratiklerinin sonucunda ortaya çıkan çelişkiler, çok boyutlu, karmaşık ve heterojendir. Bu çelişkileri ve uzun dönemli etkilerini kavrayabilmek için, Levien'in (2013) de vurguladığı gibi, zaptın politikasına yakından bakmak gerekmektedir. Zapt yoluyla birikim, birçok ülkedeki çağdaş politik eğilimleri ve çağdaş medya politikalarını tartışmak ve anlamak için kullanışlı bir bakış açısı sağlamaktadır (s. 354). Aşağıdaki bölümde, medyanın ve medya politikalarının zapt yoluyla birikim sürecinde geçirdiği dönüşümü merkeze alarak Gerbner'in kavramlarını yeniden düşünmekte ve tartışmaktayız.

Gerbner'in Kavramlarına Yeni Bir Çerçeveden Bakmak

Gerbner'in 'klasik' ekme teorisi, özellikle 'televizyon şiddetini' temel alan, televizyonun başat medya olduğu ve 'kitlesele' medya tüketiminin gerçekleştiği dönemin bir ürünüdür.⁷ Bu nedenle teoriye ilişkin güncel tartışmalarda, televizyon ve kitlesele medya tüketimi çağının geride kalması göz önünde tutularak, teorinin de geçerliliğini yitirdiği yönlü değerlendirmeler yapılabilmektedir. Tartışmaların bir diğer yönü ise, Gerbner'in teorisinin televizyon gibi bir kitle iletişim aracı hakkında değil, genel anlamda kültür üzerine olduğuna dikkat çekmektedir. Bu açıdan, Gerbner'in iletişim ve kültür üzerine gerçekleştirdiği argümanların, tersine, hiç olmadığı kadar güncel olduğudur. Ekme teorisinin çağdaş iletişim araştırmaları açısından işlevselliğini, ekonomi politik bir perspektiften değerlendirmek çalışmanın konusudur. Bu noktada, Gerbner'in salt televizyon aracının çok ötesinde gerçekleştirdiği teorik ve kavramsal katkıları değerlendirmek gerekmektedir.

Ekme teorisi, üç ayaklı bir araştırma modeli sunar: Medya içeriğinin üretildiği kurumsal süreçlerin analizi (kurumsal süreç analizi), medya içeriğinin genel imgelerinin analizi (içerik analizi) ve medyaya maruz kalma ile izleyici inanç ve davranışları arasındaki ilişki analizi (ekme analizi) (Morgan, Shanahan ve Signorielli, 2015, s. 679-680). Böylesi geniş bir perspektif, ekme teorisinin kimi zaman ekonomi-politik, eleştirel, kültürel ya da ampirik bir yaklaşım olarak değerlendirilmesinin sebebidir. Ancak Gerbner'in orijinal literatürüne baktığımızda, tüm bunların birbiriyle ilişki içinde olduğu görülür ve bu açıdan teori, eleştirel ve davranışçı medya teorileri arasında bir köprü kuran bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bu üç ayak, değinildiği üzere televizyon aygıtını çok aşan, genel olarak kültüre ve iletişim sistemlerine yönelik orijinal kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Özünde 'ekme' kavramı, 'hikaye anlatımının' kültürel rolü⁸ ile ilgilidir (Morgan, Shanahan ve Signorielli, 2015, s. 698). Gerbner kültürü, bir hikayeler toplamı olarak değerlendirmektedir. Kainatın doğası, başlangıcı ve işleyişi hakkında bilgilerimizin çoğu, aslında bire bir tecrübe edilmeyen fakat aktarılan hikayeler ile oluşmaktadır. Hikayeler, belirli bir zaman ve mekanda neden sonuç ilişkileri kurmakta, doğru ve yanlış tanımları getirmekte ve yaşamın nasıl yaşanması gerektiği hakkında telkinlerde bulunmaktadır. Ona göre çağdaş iletişim ortamlarında kültür ve hikaye anlatımı bağı aynı kalmış, fakat çok önemli bir değişikliğe uğramıştır. Yüz yüze, katılımlı gerçekleşen hikaye anlatımı ve kültürel oluşum, özellikle kitle iletişim çağında tek yönlü hale

7 Klasik dönem ekme teorisi ve tartışmaları için bkz. Çığ (2011).

8 Bu noktada Erdoğan (1998), özellikle televizyon ve kültürel rolü ilişkisini kuran Gerbner'e yönelik temel eleştiriyi şöyle özetlemektedir: Yapısal etkenler açısından bu ilişki, daha geniş bir kuramsal çerçeveye oturtulması gerekmektedir. Bu eleştiri, Gerbner'in hala etki okulu paradigması içinde kalmasıyla ilişkilidir: Mesaj içeriği ve bireyin algısı, içerik ve algıya etki eden tarihsel, ekonomik ya da politik etkilerden soyutlanmaktadır. Ekonomi-politik eleştiri, Gerbner'in kuramında yetersizdir. Yine Erdoğan, Gerbner'in fazla toptancı bir yaklaşımla, izleme pratiğini öne çıkarırken izleyenlerin farklı kültürel ve alt-kültürel niteliklerinin yeterince göze almadığı, bu niteliklerin farklı algılamalara yol açabilecek varyasyonlarını incelemediği yönlü eleştirileri hatırlatmaktadır. Bu da ekme teorisi oluşturulurken kullanılan veri toplama tekniklerinin – alan araştırması ve içerik analizinin – ister istemez bireyi soyutlayan yöntemini benimsemiş olmasından ileri gelmektedir. Ancak tüm bu eleştirilere karşın, ekme teorisinin bütüncül yaklaşımı ile mesaj sisteminin hegemonyacı rolünü ifşa edebilme kabiliyetini vurgulamakta ve hakkını teslim etmektedir (s. 159-160).

gelerek profesyonel hikaye anlatıcılarının tekeline geçmiştir ve onlar kültürün başat belirleyicileri haline gelmiştir (aktaran Çığ, 2011, s. 31). Yine çağdaş iletişimsel çevremizin giderek karmaşıklaşan görünümünde, aygıtlar değişse ya da gelişse de hikaye anlatmanın kültürel rolü değerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Gerbner (1995), televizyonun hikaye anlatıcısı olarak başat rolünü, onun aygıt olarak gücüne değil, kurumsal süreç analizinde bulguladığı üzere, medya sahipliğindeki yoğunlaşmasına borçlu olduğunu önemle vurgulamaktadır (s. 554). Bu vurgu, neoliberal dönemde medyanın dönüşümü açısından Gerbner'in kavram ve tartışmalarının hala güncel olduğuna da işaret etmektedir. Gerbner'in tartışması, yukarıdaki bölümde zapt yoluyla birikim süreci bağlamında tartıştığımız mülksüzleştirme ve zapt süreçlerinin aynı zamanda toplumsal ilişkilerin dönüşümü süreci olarak da analiz edilmesi gerekliliği ile de uyumludur. İlkel birikim pratiklerine odaklanan tartışmalar, iktidar ilişkilerine, devletin rolüne ve toplumsal dönüşümleri doğallaştıran süreçlere odaklanmaktaydı. Toplumsal hikaye anlatma süreçleri ve bu süreçlerin başat aktörü olarak medyanın rolü, neoliberal dönüşümü anlamak açısından hala işlevlidir. Kanal sayısının artması, içerik analizinin gösterdiği üzere, mesajların verilme biçiminde gömülü olan karakterlerin sınıfsal, ırksal, toplumsal cinsiyete dair vb. nitelikleri üzerinden gerçekleşen güç ilişkilerinin yeniden üretimine benzer şekilde katkı vermektedir. Son olarak ekme analizi, televizyon aygıtına maruz kalan kitlenin dünya görüşü ve dünyaya verdiği tepkiler üzerindeki varsayılan etkileri saptamak için sahaya inmektedir.

1980'li yıllarda video teknolojisinin ve eğlence sistemleri içine yerleşmesi, ekme teorisinin güncelliği üzerinde benzer bir tartışma yaratmıştır. İzleyicinin televizyon kanalının inisiyatifinde belirlenen içerik ve yayın saatinin boyunduruğundan kurtulması, kitle iletişiminin temel belirleyenindeki değişim olarak görülmüştür. Gerbner özellikle televizyonda şiddet gösterimi üzerinde durur. Video teknolojisinin getirdiği çeşitlilik ve seçme özgürlüğünün, belli stereotiplerin yeniden üretimini kırarak bir fırsat sunacağı varsayılmıştır. Ancak ortaya çıkan bulgular, video ürünlerinde standart yayıncılık ürünlerinden çok daha fazla kimlik stereotiplerinin yeniden üretildiğini göstermektedir. Yaygın kanı videonun televizyonun bir uzantısı haline geldiği, hatta izleme biçimlerini çoğaltarak ekme etkisini arttıran bir iletişimsel ortam ürettiği yönündedir. Söz konusu olan, aynı olanın çoğalmasındır (Morgan, Shanahan ve Signorielli, 2015, s. 692).

Günümüzde televizyon izleme pratiğinin online 'streaming' servislerine doğru kayması, Amazon, Netflix, HBO gibi hem üretici hem de dağıtımçı roller üslenen, küresel ölçekte yayıncılık yapan sistemlerin hakim olduğu bir gelişme ortaya çıkarmıştır. Klasik televizyonun hakimiyeti bir taraftan sürerken, video teknolojisi sürecine benzer bir tartışma, online platformlar hakkında da sürmektedir. Ancak televizyon aygıtı olarak değil, içerik olarak değerlendirildiğinde, söz konusu olan hala televizyondur. Profesyonel yapımcıların üretimleri gerek yapım süreçlerindeki yatırım maliyetleri gerekse episodik kurgusal ürünlerdeki format açısından, tüketimdeki esneklik dışında, geleneksel televizyondan farklı değildir. Tüketim aygıtının, biçiminin ya da zamanının değişmesi (evde ya da mobil halde izlenmesi, gündüz ya da gece tüketilmesi, tablet ya da akıllı televizyon sistemleri kullanılması), söz konusu içeriğin özünde televizyon olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır (Morgan, Shanahan ve Signorielli, 2015, s. 687).

Gerbner, dünya hakkındaki tutarlı bir görünüm ortaya koyan mesaj sisteminden bahsederken, izleme aygıtının biçimini aşan bir şekilde, içeriğe bakılmasını salık vermektedir. Ve bu içerik, hala belirli sayıda çok uluslu şirketin denetiminde ve mülkiyetinde gerçekleşmektedir. Gerbner'in çıkarımlarını yaptığı 1986 yılında ABD televizyon pazarının %70 oranında ABC, NBC ve CBS'in tekelinde olduğunu vurgulamaktaydı (aktaran Çığ, 2011, s. 63). Benzer şekilde, internetin ilk dönem özgür doğasına yönelik söylemlerin aksine, yeni medya mecralarının kapsamı ve içinde gerçekleştirilen etkinliklerin kontrolü günümüzde büyük ölçüde 'dörtlünün elinde yoğunlaşmıştır. Google, Facebook, Amazon ve Apple, sadece bilişim ve iletişim sektöründe değil, farklı sektörlerden en büyükler ölçümü yapan Standart&Poor's'un ilk 500 şirketi içerisinde %24'lük bir payı kapsamaktadır. Dörtlü, 2.8 trilyon dolar sermayesiyle habercilikten reklamcılığa, alışverişten yaratıcı endüstrilere doğrudan ya da dolaylı etkisiyle ağ yapısında dahil olmadığı alan yok gibidir (Galloway, 2018). Aynı zamanda da bu dörtlü, yukarıda tartıştığımız 'zapt yoluyla veri birikimi'nin devletlerle beraber de baş faileri arasındadır. Kamuoyunda Facebook/Cambridge Analytica Skandalı ile tartışılmaya başlanan zapt yoluyla veri birikimi, aslında sosyal medya çağının sermaye birikimi modelinin bir sonucudur. Facebook'un kurucusu Mark Zuckerberg'in ABD Kongresi'ndeki sorgulamasında Facebook'un nasıl para kazandığına ya da bir monopol olup olmadığına dair sorular olması ve bu sorulara Zuckerberg'in verdiği yanıtlar, bugün skandal olarak adlandırılan bu durumun aslında başında beri açık bir gerçek olduğunu kanıtlamaktadır. Zapt yoluyla veri birikimi ve toplanan verilerin ekonomik açıdan olduğu kadar politik açıdan da kötüye kullanılma olasılığı, kanımızca haber alma hakkının zaptı ile beraber ele alınması gereken bir eğilimdir. Her iki eğilim de demokrasinin geleceği açısından düşündürücüdür. Bu noktada, yeni medya olanakları sayesinde, kullanıcılar tarafından üretilen içeriklerin (*user-generated content*) varlığı, ekme analizcileri tarafından dikkate alınması gereken bir farklılık göstermektedir. Değindiğimiz üç ayaklı araştırma modelinin bu noktada uygulanabilir olup olmadığı mutlaka tartışılması gereken bir konudur. Ancak geleneksel televizyon üretim ve tüketim modelinin, online platformlarda özünden bir şey kaybetmeden yeniden belirdiği açıktır.

Hikayelerin alımlanması değişse de içerik homojenleşmektedir. Hangi ortamda tüketilirse tüketilsin, medya küresel holdinglerin tahakkümü altında izleyici oranı kapma ve karlarını arttırma hedefini korumaktadır. Daha fazla ürün ve daha fazla kanal, gittikçe daha az elde toplanma eğiliminde olmaya devam etmekte, ulusaşırı şirket sayısı azalmaktadır. Televizyon içeriğini laptop, tablette, cep telefonunda veya başka bir teknolojiye izlemek, 'hâlâ televizyon' izlemektir (Signorielli, 2015, s. 463-465). Dolayısıyla izleme ve tüketim pratiğinin, mesaj sisteminin tutarlı içerik yapılandırılmalarıyla kümülatif bir etki üretip üretmediğini gözlemleyecek kültürel alan artık televizyonla sınırlı değildir. Şiddet, kurbanlaştırma, toplumsal cinsiyet, güç, sınıf, ırk ve diğer konularda sosyal olarak üretilmiş mesaj ve ders taşıyıcı hikayelerin aktığı mecralar çoğalıp çeşitlenmiştir.

Gerbner, özellikle televizyonda kendine yer bulan içeriklerdeki şiddet ve etkileri ile ilgili araştırmalar yürütmüştür. Ancak Gerbner'in alana katkısı, "etki okulunun" sıkça ilgilendiği şekliyle şiddet gösteriminin izleyicilerde agresif davranışları ve şiddet uygulama eğilimini tetiklediğini bulgulamak değildir. Belirtildiği üzere Gerbner, teknolojik olarak dolaylanılmış mesaj üretim

ve iletim sistemlerimizin kültürel rolü üzerinde durmakta, bu rolün hikaye anlatıcılığı olduğunu söylemekte ve hikaye anlatıcılarının kapitalist pazar sisteminde nihayetinde birkaç devasa şirket elinde olduğunu vurgulamaktadır. Hikayeler şiddet yoğundur. Ancak önemli olan salt şiddet eyleminin gösterimi değil, şiddet eylemine hangi karakterlerin (ırktan, cinsiyetten, sınıftan vb.), hangi ortam ve bağlamda katıldıkları, kimin şiddet eyleminden galip ya da mağlup çıktığı, kimin kahraman kimin mağdur olduğu ve bu güç paylaşımı oyununun yayıncılık ve kültürel ortamda ne kadar uzun süre kendini benzer şekilde tekrar ettiği, sonucunda da uzun dönemli kümülatif bir dünya portresi ürettiğidir (Morgan, Shanahan ve Signorielli, 2015, s. 681). Şiddet sadece şiddet olarak değil, hikayeler dolayısıyla toplumsal rolleri ve toplumsal korku mekanizmasını düzenlemektedir. Cinsiyet, sınıf, ırk, yaş vb. toplumun güç yapısını tanımlamaktadır. Kendilik ve ötekilik tanımları, azınlıklar yeniden üretilmektedir. Önemli olan şiddetin sayısı değildir. Şiddet içeren eylemlerin içinde, bir kurban-şiddet oranı görülebilir, bu oran kimin güçlü olduğunu ortaya koyar. Genç erkek ve kadınlar en çok kurban olanlardır. Kadınlar erkeklere göre, azınlıklar çoğunluğa göre kurbandırlar. Hayatının en verimli çağında olan beyaz bir erkeğin şiddet eylemine karışma sıklığı çok fazla, ama olaydan kurban değil de galip çıkma oranı çok yüksektir (Çığ, 2011, s. 49).

İzleyiciler, böyle bir dünya karşısında şiddet içeren davranış gösterme eğilimi göstermez, aksine bu dünyadan korkar ve endişe ederler. Ayrıca bu tanımlanmış, kimden, hangi durumda korkmanın bir haritasıdır. Tehlike, güvensizlik ve kurban olma konusunda çarpıtılmış bir zihinsel harita oluşur ve izleyici suç ve onun önlenmesinde görevli güvenlik güçleri ve mekanizması ile ilgili doğru olmayan inançlar geliştirir. Bu ekme süreci sonucu ortaya çıkan olguya Gerbner, Acımasız Dünya Sendromu (ADS) adını vermektedir. Bu dünyaya aşırı maruz kalma, insanlar hakkında ne kadar tetikte olunursa yeğdir düşüncesi yerleştirmektedir. Herkesin kendini düşündüğü ve kimseye güvenilemeyeceği algısı pekişir. Ayrıca güvenlik kurumlarında çalışan insanların sayısının, gerçek hayat istatistiklerinden fazla olduğu yanılması yaratılır (Morgan, Shanahan ve Signorielli, 2015, s. 682).

ADS kavramı belirli etkileri belgelemek, şiddeti taklit ve tetikleme üzerindeki geleneksel vurgudan uzaklaşır. Dolayısıyla geleneksel olarak belli şiddet olaylarının etkisi ve sonuçlarına yoğunlaşan odak, eleştirel bir konum benimseyerek mesaj sistemlerinin bir bütün olarak etkisine kayar (Shanahan ve Morgan, 1999, s. 42). Gerbner, hikaye anlatımı ve kültür arasındaki bağı vurgularken belirttiği üzere, tek tek mesajlar ya da programlar üzerinde durmamakta, hikaye anlatma tekeleri eliyle oluşan bir mesaj sistemine dikkat çekmektedir. Üretim, dağıtım ve alımlama aşamalarının her biri, bakış açılarını sınırlandıran ve yönlendiren endüstrilemiş bir hikaye anlatımı sistemi içerisinde hayat bulmaktadır (aktaran Ruddock, 2017, s. 101). Böylesi bir teknoloji yoğun iletişimsel ortam, başat medyası ister televizyon ister internet olsun, mülkiyet ilişkilerine tabidir ve dolaşımdaki bütün mesajlara yapısal bir etki bırakmaktadır. Dolayısıyla mesaj sistemi vurgusu, ekme teorisi içinde yapılanan ADS kavramının kullanışlılığını belli bir 'medyanın' ötesine geçirmektedir.

Bu anlamıyla ADS kavramı, günümüz neoliberal ekonomi politik süreçlerin ve akılsallığın hüküm sürdüğü dünyayı analiz etmekte işlevseldir. Bu işlevselliği açıklamak için ADS kavramına,

ekme teorisi içerisindeki belirleniminden yola çıkarak daha yakından bakmak gerekmektedir. Gerbner, ekme kavramının “birinci derece etkiler” ve “ikinci derece etkiler” olarak iki boyutu olduğunu belirtmektedir. Buna göre birinci derece etkiler, mesaj sistemine maruz kalmanın bilişsel mekanizmadaki rolüne odaklanır, olgular veya demografi hakkındaki enformasyon üzerindeki etki önemlidir (Örneğin, günlük hayatta ne kadar şiddet eylemi gerçekleşmektedir ya da toplumda güvenlikle ilgili işlerde ne kadar insan çalışmaktadır gibi sorulara verilen cevaplar mesaj sistemindeki temsile göre mi yoksa gerçek hayattaki istatistiki bilgilere göre mi şekilleniyor gibi soruların cevapları aranmaktadır). İkinci derece etkiler ise mesajlara maruz kalmanın değer sisteminde ürettiği durumu odağına yerleştirir (Örneğin, kişilerin kendilerini şiddet eylemine maruz kalma riski altında görüp görmediği, kişisel güvenlikleri ile ilgili kaygıları ya da diğerlerine yönelik güvensizlik duygusu artıyor mu gibi soruların cevapları aranmaktadır). Ekme teorisine göre mesaj sistemine düzenli ve yoğun olarak maruz kalma, sadece dünya hakkındaki olgular hakkında üretilmiş bilgilere yönelik ilk derece etkiler üretmez, bu doğru varsayılan olgulardan yol çıkararak daha genel görüşler oluşmaktadır ki bu da ikinci derece etkiler olarak adlandırılır. ADS, ikinci derece etkiler sonucu oluşur (aktaran Shanahan ve Morgan, 1999, s. 175).

Bu noktada, ikincil etkiler ve sonrasında oluşan ADS ile, neoliberal güvenlik toplumu arasındaki benzerlikler dikkat çekici derecede fazladır ve aşağıda özetlenen Gerbner’in öngörülleri korkutucu derecede doğrulanıyor gibi görünmektedir: Şiddet gösteriminin nicel çokluğu, zihinleri militarize etmektedir. İzleyicileri Gerbner’in ADS dediği olguya götüren temel durum budur. Dünyanın olduğundan çok daha kötü bir yer olduğuna dair düşünce; tedirginlik, kaygı, yalıtılmışlık, korunmasızlık ve kızgınlık üretmektedir. ‘Yabancıya’ yönelik korku körüklenmekte, hoşgörü dibe vurmaktadır. Güvensizlik duygusu da eşit dağıtılmamakta, temsillere, kurban-galip güç dağıtımını oyununa göre korku ve öfke yönlendirilmektedir. Acımasız bir dünyada karanlık güçlere yönelik cezalandırıcı ve intikam alıcı eylem teklifleri, acil sonuç getiren vaatleri ile güvenlik duygusunu pekiştiren bir çekiciliğe sahip olmaktadır. Yoksulluğu azaltan uzun dönemli politikaların yerini, yoksulları hapse atmak ve gözden uzak tutmak almaktadır. Eğitim ve işsizlik gibi uzun vadeli çözümler görünmez kılınmakta, suçla “savaş” politikaları kısa vadeli çözümler olarak, bütçelerden gittikçe fazla pay almaktadır. Bu ortam otoriterliğe, kapalı topluluklara ve polis-devleti uygulamalarına destek vermeye gönüllü kitleler yaratmaktadır. Hapishane kapasitelerinin artması, ağır hapis, ölüm cezası; güvenlikle ilgili personelin artması, artan kamera sayısı, ev kilit ve güvenlik sistemleri vb. gözetim ve güvenlik sistemlerine yönelik ilgi ve pazar büyümesi gözlenmektedir (Çığ, 2011, s. 50-55).

Kamusal mekanlara yönelik üretilen temsiller, kamusal görünürlükten tedirgin olma duygusunu ve yalıtılmış mekanlara yönelik ilgiyi arttırmaktadır. Politikacılar, bu şiddetle ekilmiş duyarlılığı, en iddialı politika önerilerini saldırgan ve askeri terimlerle (suça, uyuşturucuya vb. karşı savaş) ifade ederek sergilemektedirler (Bu noktada Gerbner (1995), önerilen politikaların “suçu asla azaltmadıklarını, ama oy kazandırmakta asla başarısız olmadıklarını” vurgulamaktadır (s. 553)). Gerbner (1995, s. 550), “mutlu şiddet” olarak adlandırdığı, şiddetin eğlence ve komik bir sunumu içerisinde, toplumların hızlı bir şekilde neo-faşizme doğru yönlendirildiklerini ifade etmektedir. Naziler de, Gerbner’e göre, böylesi bir güvensizlik ve kaygı ortamında yükselmiştir.

Mesaj sisteminin çeşitli formlar altında, temelde sömürülmeye uygun bir korku atmosferi üretmesinde, yayın tekellerinin hikaye anlatımında çeşitliliğe imkan vermeyen reyting odaklı yapısının rolü büyüktür. Bu tekelden bahsederken, Birleşik Devletler medya sistemi ile ilgili genel kabulün dışında, devletin değil, denetlenmeyen “serbest piyasa”nın dayattığı sansürden bahsetmektedir. Gerbner’e göre bu durum monopolleşme ve politik diktatörlüğe yol açmaktadır. Zira Amerikan kentlerinde, nüfusun büyük bölümünü oluşturan yerleşim birimlerinde polis konuşlanmaları yoğundur, öyle ki adeta bir iç savaş yaşanmaktadır. Ancak bu toplumsal kesimlerin monopol yayınlar içerisindeki temsili %1 civarındadır, temsiller de ancak suç veya uyuşturucu bağlamında gerçekleşmektedir. Bu yönlendirilmiş öfkeye temel örneklerden biridir (Çığ, 2011, s. 66).

Foucault’nun (2015, s. 197-217), Dardot ve Laval’ın (2012, s. 403-408), Harvey’nin (2005, s. 87-120) ve Wacquant’ın (2016, s. 114-134) farklı bağlamlarda işaret ettiği gibi, neoliberalizm kendi sürdürülebilirliği için suç ve suçlu kategorilerinin esnekleştirilmesini öngören bir denetim mantığı inşa etmektedir. Bu bağlamda neoliberal yaratıcı yıkım ve şiddet politikalarına yönelik rızayı medyanın rolü açısından ele alırken, ikinci derece etkiler ve ADS kavramları açıklayıcı güce sahiptir: Kötünün kaynağı olarak görülen kişi, grup, organizasyon ya da mekânlara karşı üretilen politikaların lehine destek, bir güvenlik paradigması içerisinde ele alınmaktadır. Neoliberal ekonomik hedefler, toplumsal bir kötülüğün ortadan kaldırılmasına yönelik cezalandırıcı ve güven tesis edici bir politikaya dönüştürülür ve örgütlenirken, ADS oldukça işlevseldir.

Neoliberalizmin farkı, zapt yoluyla birikim bağlamında yukarıda da tartıştığımız üzere, sürekli kıldığı ‘yaratıcı yıkım’da yatmaktadır (Harvey, 2007, s. 33-39). Foucault’nun ‘harcanabilirliği’ önce ırkçılık ve faşizmle ilişkilendirirken (2002, s. 245-269), kısa bir süre sonra liberalizmle bağını kurması (2013, s. 3-77) ve oradan da neoliberalizme yönelmesi, (2015, s. 63-260) bu bağlamda önemlidir. Güvenlik paradigmasının tarihselliğinin neoliberalizmle beraber okunması, neoliberalizm ile ırkçılık arasındaki ortak paydanın belli bir harcanabilirlik rasyonalesi olduğunu ortaya koymaktadır. Foucault’nun analizi, modern devletin hukuk ve meşruluğa dayanan egemenlik paradigması ile güvenlik paradigması arasındaki fark ve çelişkileri ortaya koyar. Güvenlik, hukukun ve hakların muğlaklaştırılmasını rasyonelleştirmektedir. Güvenlik, egemenlik paradigmasına içkin olan devlet şiddetini yeniden işlevsel kılar. Güvenlik, egemen devleti biyopolitik alana polis devleti olarak geri çağırır (Gambetti, 2009, s. 158). Kriz, şiddet, terör, savaş, yoksulluk veya işsizlik güvenlik paradigmasından bakıldığında birer sorun değildir. Aksine, neoliberalizmin sürdürülebilirliği için varlıkları şarttır.

Gerbner’in ADS kavramsallaştırması ile tartıştığı süreç, bu bağlamda hem harcanabilirlik rasyonalesi hem de suç ve suçlu kategorilerinin esnekleştirildiği denetim mantığı açısından bir çerçeve sunmaktadır. Medyada görülen şiddetin salt bir şiddet eylemi olmasının ötesinde, kimin kime ne yapabileceğine yönelik bir kılavuz işlevi gördüğü saptaması, ADS kavramının önemli bir yönüdür. ADS, zayıf ve ‘harcanabilir nüfus’ kavrayışına katkıda bulunur. Göçmen kitleler, çağımızda harcanabilir nüfusun en önemli örneğini teşkil eder. Sınır boylarında, toplama kamplarında, sosyal hayat içerisinde ‘gerçek vatandaşlarla’ karşılaşmalarında, çalışma hayatı, siyasi hayat vb. süreçlerde bireysel ya da kurumsal şiddet içeren uygulamalarla karşılaşmaktadırlar. ADS

açısından, kişilerin belirli bir göçmen kimliğine karşı tutumlarını açık şiddet olarak göstermesi gerekmez (ki fiziksel saldırı, linç girişimleri de görülebilmektedir), daha çok şiddetin yasal ya da en azından meşru olarak kurumsallaşmasına yol veren siyasal yaklaşımları destekleme eğiliminde olduklarını vurgular.

Hall (2007), medyanın en önemli ideolojik maharetlerinden birinin, belli bir öznel çıkarı kamusal ya da ulusal çıkar olarak gösterebilme kapasitesi olduğunu belirtmektedir. Buna göre, neoliberal politikaların egemen paradigma olarak hâkim olduğu ülkelerde ulusal çıkar, neoliberal akıl tarafından tanımlanacaktır. Gerbner, ikinci derece etkiler altında tanımladığı şiddet içeren politikalara destek yöneliminin; “X’e karşı savaş” söylemi ile sıkça dile geldiğini belirtmekteydi (Çığ, 2011). Savaş, genel politik tavrın yoğunlaştığı göstergedir. Açıkça zor yoluyla, belirli bir tarihsel ve mekânsal alandaki “X” ne ise, ona karşı kısa dönemli çözüm vaadi ve yollarını belirtir. Ancak temel yapısal problemlerin ve uzun erimli çözüm yöntemleri gerektiren süreçlerin kökenlerine yönelik politika üretmeyi içermemekte, hatta onları olanaksız kılmaktadır. Örneğin göçmenlere yönelik engelleme, bastırma ya da gözden uzak tutmaya yönelik uygulamalar, iç ya da dış göçün yapısal nedenlerine yönelik bir çözüm değildir.

Sonuç Yerine

Özellikle son yıllarda, klasik siyasal pozisyon olarak “neoliberal” adlandırmasını kimse üzerine almamaktadır, çünkü neoliberalizm ideolojik varlığını rasyonel bir görünüm altında görünmez kılmak ister. Bu nedenle Dardot ve Laval’ın (2012) ayrıntılı bir biçimde tartıştıkları üzere, neoliberalizm, ‘dünyanın yeni aklısıdır (s. 1-17, 243-295, 361-409). Harvey’nin (2007) de işaret ettiği gibi, neoliberalizm kendisini herkesin yararına olacak bir dizi toplumsal ilişki, düşünme biçimi, yaşam biçimi vs. altında meşrulaştırmaktadır (s. 22). Yani salt bir ekonomik teorinin çok ötesinde, rasyonalite, söylem ve düzeneklerle yaşamın bütün alanlarına nüfuz etmektedir. Bu çerçeveden baktığımızda neoliberalizmi analiz edebilmek için sermaye birikimi ve dolaşımının yanı sıra, birikimin politikasına ve toplumsal ilişkiler bileşkesine etki eden süreçlere de odaklanmak şarttır. Örneğin Sean Phelan (2014), bir akılsallık olarak neoliberalizmin izlerini şu alt kategorilerde sürmektedir: Anti-entelektüalizm, anti-akademi, anti-kamu ve anti-kolektivizm. Bu kategoriler, neoliberallerin sıklıkla kullandığı başlıklardır (s. 144-145). Şiddet ve zor kullanmayı meşrulaştıran neoliberal politikaların, bu bağlamda ADS ile kurduğu ilişki daha anlamlı hale gelmektedir. Yukarıdaki alt kategoriler, bir yönüyle uzun vadeli çözüm politikalarının karşıtıdır. Uzun erimli çözümler üretme potansiyeli olan yapılar (ki neoliberalizmin hedefinde olan basın, akademi, sivil toplum kuruluşları, muhalif hareketler, vb. tarafından temsil edilir), popülist politikaların etkisindeki kitlelerin korku ve paranoyalarından faydalanarak güvenlik politikalarıyla kolaylıkla baskı altına alınmaktadır. Bu anlamda “anti-X”, Gerbner’in “X’e karşı savaş” formülasyonundaki işaret ettiği politik kullanıma denk düşmektedir. “Anti-X” veya “X’e karşı savaş” formülasyonları, yukarıda da tartıştığımız zapt yoluyla birikim politikasının (ve bu politikaya eşlik eden medya politikalarının) en temel formülasyonlarıdır. Bu çerçevede, günümüzde yaşanan aşırı sağın yükselişini açıklamakta işlevli olduğu kadar, bu yükselişin farklı coğrafyalardaki heterojenliğini ve karmaşıklığını

anlamlandırmak için de işlevlidir. Bu yolla dünyanın farklı coğrafyalarındaki farklı kültürel, toplumsal ve siyasal yapı ile tarihsel art alanlara rağmen, medya ve demokraside yaşanan dönüşümü ortak yönleri ve birbirinden tamamen farklı, çelişik yönleri ile eş zamanlı olarak tartışmak mümkündür.

Bu çalışmada, Gerbner'in başat kültürel hikaye anlatıcısı olarak televizyon önermesi, finansallaşan, küreselleşen ve dijitalleşen medya sistemleri bağlamında yeniden tartışıldı. Özellikle neoliberal dönemde sermaye birikiminin eğilimlerine yakından baktığımızda, medyaya dair geliştireceğimiz teorik veya ampirik çalışmaların mutlaka medyanın sermaye yapısını veya en azından kâr maksimizasyonu eğiliminin ürettiği çelişkileri göz önüne alması gerektiği açıktır. Gerbner'in araştırmasının bulgularından yola çıkarak geliştirdiği kimi kavramlar, bugün neoliberal eğilimlerle birlikte okunduğunda bize medyanın neoliberal dönüşümü ve günümüzde ortaya çıkan kimi eğilimler hakkında düşünme fırsatı vermektedir. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, medyadaki dönüşüm ve ortaya çıkan yeni eğilimler, teorik ve ampirik birçok yeni araştırmaya da kapı aralamaktadır. Ancak dönüşüm sonucunda ortaya çıkan eğilimlerin yönü ve kapsamı, medya ve iletişim çalışmalarının eskiden olduğundan daha fazla disiplinlerarası çerçevelere ihtiyaç duyacağına işaret etmektedir. Bu bağlamda, medya teorilerinin ve araştırmalarının sosyolojik, ekonomik, politik veya hukuki yeni çerçevelerle tartışılması, bu yönde atılması gereken adımlardan biridir.

Kaynaklar

- Arrighi, G., Aschoff, N. ve Scully, B. (2010). Accumulation by dispossession and its limits: The Southern Africa paradigm revisited. *Studies in Comparative International Development*, 45(4), 410-438.
- Berdayes, V. ve Murphy, W. J. (2016). Introduction: Language, social order, and neoliberal violence. V. Berdayes ve W. J. Murphy (Ed.), *Neoliberalism, Economic Radicalism, and the Normalization of Violence* içinde (s. 1-14). Cham: Springer.
- Çığ, Ü. (2011). George Gerbner. *Kadife karanlık II* içinde (s. 11-89). İstanbul: Su Yayınları.
- Dardot, P. ve Laval, C. (2012). *Dünyanın yeni aklı: Neoliberal toplum üzerine deneme*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ekman, M. (2014). Birikimi anlamak: Marx'ın İlkel Birikim Kuramı'nın medya ve iletişim çalışmaları açısından önemi. V. Vosco, C. Fuchs ve F. Başaran (Ed.), *Marx geri döndü: Medya, meta ve sermaye birikimi* içinde (s. 83-117). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Erdoğan, İ. (1998). Gerbner'in ekme tezi ve anlattığı öyküler üzerine bir değerlendirme. *Kültür ve İletişim*, 1(2), 149-180.
- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin doğuşu: Gözetim altında tutmak ve cezalandırmak*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Toplumu savunmak gerekir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, toprak, nüfus: College de France dersleri 1977-1978*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın doğuşu: College de France dersleri 1978-1979*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fukuyama, F. (2013, 28 Haziran). The middle-class revolution. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323873904578571472700348086> adresinden 01 Mart 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Fülberth, G. (2011). *Kapitalizmin kısa tarihi*. İstanbul: Yordam Yayınları.
- Galloway, S. (2018, Mart). Silicon Valley's tax-avoiding, job-killing, soul-sucking machine. *Esquire*. https://www.esquire.com/news-politics/amp15895746/bust-big-tech-silicon-valley/?__twitter_impression=true adresinden 25 Şubat 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Gambetti, Z. (2009). İktidarın dönüşen çehresi: Neoliberalizm, şiddet ve kurumsal siyasetin tasfiyesi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (40), 143-164.
- Gerbner, G. (1995). Television violence: The power and the peril. G. Dines ve J. M. Humez (Ed.), *Gender, race and class in media* içinde (s. 547-557). California: SAGE.
- Glassman, J. (2006). Primitive accumulation, accumulation by dispossession, accumulation by "extra-economic" means. *Progress in human geography*, 30(5), 608-625.
- Harvey, D. (2003). *The new imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2004). The "new imperialism": Accumulation by dispossession. *Actual Marx*, (1), 71-90.
- Harvey, D. (2005). *A history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2007). Neoliberalism as creative destruction. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 610(1), 21-44.
- Hobsbawm, E. (2008). *Yeni yüzyılın eşğinde*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Keleşoğlu, E. (2018, 13 Nisan). Erhan Keleşoğlu: Mevcut Durum I. Dünya Savaşı Öncesini Andırıyor. [Söyleşi yapan: İ. Aktan]. 13.04.2018 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/04/13/erhan-kelesoglu-mevcut-durum-i-dunya-savasi-oncesini-andiriyor/> adresinden edinilmiştir.

- Knoche, M. (2015). The media industry's structural transformation in capitalism and the role of the state: Media economics in the age of digital communications. *TripleC: Communication, Capitalism & Critique.*, 14(1), 18-47.
- Levien, M. (2013). The politics of dispossession: Theorizing India's "land wars". *Politics & Society*, 41(3), 351-394.
- Marx, K. (2013). *Kapital Cilt:1* (7.Baskı). İstanbul: Yordam.
- McChesney, R. W. (2001). Global media, neoliberalism, and imperialism. *Monthly Review*, 52(10), 1-19.
- Morgan, M., Shanahan, J. ve Signorielli, N. (2015). Yesterday's new cultivation, tomorrow. *Mass Communication and Society*, 18(5), 674-699. <https://doi.org/10.1080/15205436.2015.1072725>.
- Nolan, D. ve Walker, S. (2018, 13 Nisan) Hungarian journalists admit role in forging anti-migrant 'atmosphere of fear'. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/13/hungary-journalists-state-tv-network-migrants-viktor-orban-government> adresinden edinilmiştir.
- Phelan, S. (2014). *Neoliberalism, media and the political*. London: Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9781137308368>
- Read, J. (2014). *Sermayenin mikropolitikası: Şimdiki zamanın tarihöncesi ve Marx*. İstanbul: Metis.
- Reporters Without Borders (RSF). (2016, 2017). World Press Freedom Index. <https://rsf.org/en/actions/reports-and-statistics> adresinden 3 Mayıs 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Revel, J. (2012). *Foucault sözlüğü*. (V. Urhan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Ruddock, A. (2017). *Exploring media research: Theories, practice, and purpose*. London: Sage.
- Shanahan, J. ve Morgan, M. (1999). *Television and its viewers: Cultivation theory and research*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Signorielli, N. (2015). Cultivation in the twenty-first century. L. D. Rosen, N. A. Cheever ve L. M. Carrier (Ed.), *The Wiley handbook of psychology, technology, and society* içinde (s. 453-468). West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118771952.ch26>
- Standing, G. (2014). *Prekarya: Yeni tehlikeli sınıf*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hall, S. (2007). Encoding/decoding. S. During (Ed.), *The cultural studies reader* içinde (s. 90-105). London: Routledge.
- Thatcher, J., O'Sullivan, D. ve Mahmoudi, D. (2016). Data colonialism through accumulation by dispossession: New metaphors for daily data. *Environment and Planning D: Society and Space*, 34(6), 990-1006.
- Traverso, E. (2013). *Savaş alanı olarak tarih: 20. yüzyılın zorbalıklarını yorumlamak*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wacquant, L. (2016). Bourdieu, Foucault, and the penal state in the neoliberal era. D. Zamora ve M. C. Behrent (Ed.), *Foucault and neoliberalism* içinde (s. 114-134). London: Wiley.
- Wacquant, L. ve Akçaoğlu, A. (2014). Loic Wacquant ile söyleşi: Kentsel marjinallik, devletin sağ eli. *Birikim Dergisi*, (298), 67-72.
- Wallerstein, I., Collins, R., Mann, M., Derlugian, G. ve Calhoun, C. (2014). *Kapitalizmin geleceği var mı?* İstanbul: Metis Yayınları.